

Opetusideoita ja -aineistoa – Pedagogiska idéer och läromaterial

Opiskelua tukeva verkkoympäristö kaupunkitutkimuksen maisteriohjelmassa

TIMO KOPOMAA¹

Yhteiskuntapolitiikan laitos, Helsingin yliopisto

Verkko-oppimista markkinoitaessa korostetaan, että opiskelu, sekä yksin että yhdessä, on mahdollista silloin, kun se opiskelijalle parhaiten sopii. Opiskelijan ohjaaminen ja tukeminen verkon kautta samoin onnistuvat. Verkostoituminen voi toteutua luontevasti ja tähän liittyen jaetaan osaamista ja asiantuntijuutta. Vertaisoppimisen mahdollisuus vahvistuu. Ihannelanteessa helppokäyttöinen verkkoympäristö tukee työssä oppimista ja koko oppimisprosessia. Verkko-oppimisympäristöt kannustavat näin ongelmalähtöisen ja tutkivan oppimisen suuntaan. Verkko-opetuksessa voidaan edistää oppimista muun muassa havainnollistamisen kautta, esimerkiksi kuva- ja kartta-aineistojä esitellen.

Käytännön kokemusteni kautta kuvaan verkko-pohjaista oppimisympäristöä sellaisena kuin se toteutui Helsingin yliopiston kaupunkitutkimuksen (KATU) maisteriohjelmassa vuosina 2005–2007. Tämä maisteriohjelma oli monitieteinen, kaksilinjainen ohjelma, jossa perehdyttiin ympäristö-ekologisiin ja yhteiskuntapolitiisiin kaupunkitutkimuksen kysymyksiin. Monialaista asiantunte- musta ja tieteellistä osaamista tarvitaan, kun vastaan kestävä kehityksen mukaisen kaupunkisuun-ittelun haasteisiin.

Kuvaan kirjoituksessani uudentyyppistä yliopisto-opiskelua. Yleisempää näkökulmaa etä- opetukseen ja aikuiskoulutukseen olen hakenut verkkopohjaista oppimista käsittelevistä julkai- suista. Esimerkkejä on kaupunkitutkimuksellista oppimistehtävistä ja kursseista. Painotan ohjel- man opettajan näkökulmaa ja itsearviointia. Toi- min ohjelmassa yliopistonlehtorina.

Esittelen www-oppimisympäristön seuraten si- vuston toiminnallista, otsikoitua rakennetta. Näkö- kulmani on lähinnä maisteriohjelman yhteiskunta- tieteellistä linjaa. Verkkoympäristöihin vii- ttaan myös laajemmin internet-aineistojen ja sähkö- postin käytön osalta, en yksin ohjelman portaalien. Lähestymistapa on verkkodidaktinen siinä mieles- sä, että siinä korostuvat oppimisympäristön suun-

niteltu käyttö ja käyttöliittymä osana opetuksen ta- voitteiden toteutumista.

Verkkotyöskentely KATU-ohjelmassa

Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmeniassa vas- taavia oppimisympäristöjä on aiemmin rakennet- tu verkkoviestinnän ja sosiaalityön maisteriohjel- missa. Helsingin yliopistossa ajankohtaisesta ja keskustellusta teemasta on julkaistu muun muassa tutkimustietoa kokoava käsikirja (Löfström ym. 2006). Sähköisissä tietoverkoissa, virtuaalisilla to- reilla ja areenoilla ihmiset kohtaavat toisensa peri- aatteessa ilman ajan ja paikan rajoituksia – tosin nämäkin kohtaamiset paikantuvat tilassa monia aikatauluja ja vireystiloja seuraten. Keskustelu- yhteyden mahdollistavat virtuaaliset tilat ovat laa- jentuneet ennennäkemättömän nopeasti. Merkit- täviä tarkasteluja etäviestinnästä ja sen linkitty- misestä tilakysymyksiin löytyy esimerkiksi kau- punkimaantieteilijä Stephen Grahamin teoksista (esim. Graham & Marvin 1996; Graham 2004).

Kaupunkitutkimuksen maisteriohjelmahanke- keessa hyödynnettiin uusia opiskelutapoja. Hy- vät resurssit sallivat opintojen henkilökohtaisen ohjauksen ja ulkopuolisten kouluttajien palkkaami- sen. Opetus ja ohjaus toteutettiin lähiopetuksena, verkko-opetuksena ja seminaareissa. Opiskelijoita oli alkuun 24, joista kolme oli miehiä. Aloittaneis- ta opiskelijoista 25–39-vuotiaita oli 19 ja 40 vuot- ta täyttäneitä 5. Aikuisopiskelijat olivat useimmi- ten ammattikorkeakoulun suorittaneita.

Kaupunkitutkimuksen maisteriohjelman pää- asiallinen tiedotuskanava oli Palmenian Studium -oppimisympäristöön rakennettu KATU-verkko, joka oli suljettu verkkopohjainen oppimisympä- ristö. Oppimisalustan räätälöi maisteriohjelmaa silmällä pitäen erillinen tukihenkilö. Opiskelijoi- den verkon käyttö vaihteli hiljaisesta hyvin aktiivi- seen. Esimerkiksi kahden vuoden aikana seitsemän opiskelijaa kirjautui sivuille yli tuhat kertaa. Eni- ten kirjautuneella oli 3 000 kirjautumista eli noin neljä kertaa vuorokaudessa. KATU-portaalin kaut- ta ryhmälle lähetettiin viestejä keskimäärin joka toinen päivä puolentoista vuoden aikana.

¹E-mail: <timo.kopomaa@netsonic.fi>

Opiskelijoiden orientointivaiheessa järjestettiin erillinen tutustumiskurssi verkko-opiskeluun ja oppimisympäristöön, jossa opiskelijat tekivät harjoitustehtävän. Kuten uuden tietotekniikan kanssa tapahtuu, ohjelman kaksi opettajaa opiskelivat oppimisympäristön käytön tekemisen kautta. Opettajat ja ohjelman koordinaattori keskustelivat oman verkkoympäristön käytöstä ja mahdollisuuksista. Opettajien keskinäinen opastus ja tuki ovatkin tärkeitä tietotekniikkaan tutustuttaessa.

Tietoverkkojen koulutuskäytössä refleksiivisyys on nykyisin yleistä ja tärkeä tavoite. Laajasti verkkoivistintää tutkinut yhteiskuntatieteilijä Janne Matikainen (2001: 14) on todennut, että tietoverkkojen toivotaan lisäävän opiskelijoiden ”refleksiivistä ajattelua, että he ovat tietoisia omasta toimijuudestaan ja toiminnastaan, ja metakognitiivisten taitojen katsotaan kehittyvän” verkon avulla. Kommunikatiivisen oppimisen lähtökohdista korostetaan ryhmissä tapahtuvia keskusteluja. Seuraavaan olen koonnut joukon esimerkkejä verkon avulla toteutetusta opetuksesta ja opiskelusta.

Huomioita Käsitteet ja teoriat -kursista

Kaupunkitutkimuksen käsitteet ja teoriat -kurssi koostui verkossa kuunneltavista luennoista, kirjallisuudentistä ja harjoitustyöstä. Www-oppimateriaalina olivat luennot MP3-muotoisina äänitiedostoina. Äänitteet oli tallennettu Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen luennoilla. Linkki äänitiedostoon laitettiin portaaliin kunkin luennon jälkeen.

Opiskelijoille tarjotut kuunteluohjeet ja -neuvot ilmensivät seikkaa, että oppimisympäristöjen suunnittelu ja vuorovaikutus toteutetaan aina käytössä olevan teknologian ehdoilla. Verkkosuunnittelijan käyttämä asiantuntijasanasto tarttui myös opetuksesta vastaavien puheeseen. Arkistuvia, vaikkakin tuottajalähtöisiä termejä oli esimerkiksi *tehtävän palautusalue*, sähköisellä verkkosivulla oleva paikka, johon laadittu tiedosto voidaan tallentaa. *Portaali* puolestaan tarkoittaa verkkopalvelua, joka omien toimintojensa lisäksi tarjoaa pääsyn muihin verkkopalveluihin. Portaali-sanaan yleensä lisätään määritelmä sen luonteesta (esimerkiksi KATU-verkko). *Verkko-* ja *keskustelutyökalut* puolestaan viittaavat verkkoon oppimisen välineenä ja verkkokeskustelun mahdollistavaan toimintoon. Puhuttiin myös *verkkotenteistä*, jotka järjestettiin sähköpostitse.

Verkon kautta tapahtuneista kirjallisuustenteistä koottu opiskelijapalaute oli myönteistä. Ongelmistakin kerrottiin, kuten esimerkiksi siitä, että kotona lapsenhoito oli koetilanteessa vienyt tenttijän kaiken huomion. Oppimistilanteena opiske-

lijat vertasivat sähköpostitse toteutettua verkkotenttiä perinteisiin kirjatentteihin ja pitivät verkkotenttejä rennompina, aikaa säästävinä ja opintoja tehostavina:

Verkkotentit ovat hyviä ja elämää helpottavia tenttivaihtoehtoja! Kun kotona on tenttimahdollisuus, ei tarvitse raahautua tenttipaikalle erikseen [...] Myös tenttivastauksen voi tallentaa itselleen ylös ja tarkastella tai lukea myöhemmin, jos on tarvetta.

Tentti tuntui myös kannustavan kokonaisvaltaisempaan opiskeluun, ei nippelitiedon hallintaan. Tekniikka eli sähköpostiyhteys saattoi tuottaa lievästi epävarmuutta: lähtivätkö kysymykset todella opiskelijoille sovittuun aikaan ja oikeisiin sähköpostiosoitteisiin? Onnistuiko tenttivastauksen kirjoittaminen ja vastauksen lähettäminen? Tenttijät vastasivat kysymyksiin tavanomaisen työpäivän jälkeen parin tunnin koeaikana. Vastauksen palautusaika oli helppo tarkistaa sähköpostiviestiin kirjautuneesta kellonajasta. Verkkotentin käytön myötä luottamus viestien välittymiseen vahvistui nopeasti ja huoli väistyi. Tentaattorin oli kuitenkin syytä päivystää jonkin aikaa tietokoneellaan siltä varalta, että opiskelijoilta olisi tullut sähköpostiviestejä ongelmista. Tenttivastaukset sai tulostettua kätevästi, mikä helpotti niiden tarkistusta ja säilyttämistä.

Harjoitustehtävä ja keskustelu verkossa

Kaupunkisanasto-tehtävässä opiskelijat saivat laatia ehdotetuille termeille määritelmiä. Ohjeen mukaan kunkin opiskelijan tuli pyrkiä omassa tiiviissä määrittelyssään yhdistämään sosiaalitieteellistä ja ympäristöekologista näkökulmaa. Määrittelyn loppuun pyydettiin kirjaamaan käytetyt lähteet.

Määritelmät palautettiin verkkoon kurssin sivulle. Siellä muut opiskelijat ja opettajat saivat kommentoida niitä. Kommenttien pohjalta työsty määritelmä piti lopuksi toimittaa tiedoston kurssin tehtävänpalautusalueelle. Verkkokeskusteluun syntyi esimerkiksi keskusteluketju kolmen viikon aikana, kun opiskelijat kirjoittivat liikenteen hidasteista. Tässä teemakeskustelussa viitattiin kaupunkiliikenteen konsultin puheeseen, lakitekstiin sekä omiin havaintoihin bussikuljetuksesta ja autoilusta. Keskustelu oli vapaata, opiskelijavetoista ja henkilökohtaisia kokemuksia kaihtamaton.

Teemakeskustelulla on usein selvä päämäärä, siinä esitetään perusteltuja väitteitä ja tuodaan esiin vasta-argumentteja ja vaihtoehtoisia näkökulmia (Matikainen & Manninen 2001). Tyypillisesti kommunikaatio tietoverkossa on lyhyttä ja

nopeaa. Tuttu havainto opettajalle on, että vuorovaikutusta leimaa tietty pirstaleisuus (esim. Hein 2005). Harvoin kanssakäyminen ja yhteydenpito rakentuvat yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, jolla on selvä alku, keskivaihe ja loppu ja näihin kutoutuva sisällöllinen yhtenäisyys, mikä voitaneen liittää onnistuneeseen oppimisprosessiin. Yhteydenpidossa havaitaan useita alkuja ja loppuja.

Verkkoviestinnän tutkijat (Aula ym. 2006: 189) ovat kysyneet, asettuvatko oppiminen ja vuorovaikutus ehkä vastakkaisiksi, toisistaan riippumattomiksi tapahtumiksi. Tärkeintä oppimisen kannalta on lopulta osallistumisen laatu, ei määrä. Kollektiivisen motivaation roolia oppimisessa on selvittänyt muun muassa kasvatustieteilijä Marko Susimetsä (2006) väitöskirjassaan. KATU-ohjelman opiskelijoiden omista pienryhmissä, jotka tapasivat toisiaan myös lähiopetuksen ja verkon ulkopuolella, ilmeni merkittävää pyrkimystä jakaa tietämystä ja tarkentaa asioita keskustellen.

Yleinen havainto osallistujista on, että tietokonevälitteisen viestintään liittyy helppo mahdollisuus vetäytyä välinpitämättömyyteen (Matikainen 2001: 104). Toisen keskustelijan kommentti, kysymys tai kutsu keskusteluun saatetaan sivuuttaa. Vastuu verkkokeskustelun jatkumisesta jakautuu siten, että oletetaan jonkun muun osallistuvan ja osaavan.

Eräs KATU-sivuston aktiivinen opiskelija kuvasi omaa päivittäistä opintojen edistämistään verkon kautta seuraavasti. Hänellä oli aikaisempaa kokemusta verkkotyöskentelystä.

Tarkastelen siis aikatauluja, tehtävänantoja, linkkejä ja tietysti keskusteluiden etenemistä ja tiedotuksia. En ymmärrä, kuinka jotkut selviävät tästä etäopiskelupainotteisesta maisteriohjelmasta vähäisellä aktiivisuudella verkkoympäristössä. Www-oppimisympäristöt ja keskustelusivustot ovat minulle tuttuja entuudestaan, joten minulla ei ole mitään kynnystä osallistua keskusteluun, kuten olen kuullut joillain olevan.

Toivottu keskustelu jäi verkossa saatujen havaintojen perusteella melko pinnalliseksi (vrt. Matikainen 2001: 49), vaikka poikkeuksiakin saattoi olla. KATU-ohjelman kokemukset vahvistivat yleisen huomion siitä, että opiskelijoiden argumentoinnissa olisi parantamisen varaa ja kriittisyydelle sijaa. Keskustelu jää omien käsitysten monologiseksi esittämiseksi, mikä ei ole varsinaista tiedon rakentamista. Osasyys pinnalliseen keskusteluun ja irrallisiin viesteihin voi olla kurssien suorittamiseen kytkettyjen verkkokeskustelujen määrällisten tavoitteiden täyttäminen.

Tutkimusryhmyöskentelyssä opiskelijoiden muodostamilla ryhmillä oli verkossa omat nimetyt keskustelualueensa, joissa edistettiin omaa ryhmä-

työtä. Ryhmyöskentelyyn pyrittiin luomaan positiivista pakkoa keskusteluun osallistumisen ja ryhmäytymisen osalta.

Kaupunkitutkimuksesta tiedottaminen ja opinnot

”Kalenteri”, ”Ajankohtaista kaupunkitutkimuksessa” ja ”Henkilökunta tiedottaa” olivat nimetyt alueita KATU-verkossa. Kaupunkitutkimuksen maisteriohjelman portaalissa esiteltiin kurssitiedot, oheismateriaalit ja muuta opintojen suorittamiseen liittyvää tietoa. Ohjelman koordinaattori ja opettajat ilmoittelivat ajankohtaisissa tiedotteissa ja kalenterissa tulevista tapahtumista, aikataulun muutoksista ynnä muista käytännön järjestelyistä. Kalenteri toimi etusivuna verkkosivustolle (kuva 1).

Koska tapahtumista ja tilaisuuksista oli tiedotettavaa viikoittain, oli tälle varattu oma alueensa. ”Ajankohtaista kaupunkitutkimuksessa” antoi kaupunkitutkimuksellisesti kiinnostavilta sähköpostilistoilta koottua tietoa. Oletan opiskelijoiden osallistumisen tiedotettuihin tapahtumiin vähäiseksi, mutta kaupunkitutkimuksen kentän tuntemusta ja keskustelujen tunnistamista yksittäiset tiedotuksetkin todennäköisesti palvelivat.

Vaille aktiivista käyttöä jääneitä verkkotyökaluja olivat kuvagalleria ja reaaliaikaiselle keskustelulle varattu alue. Keskustelu verkossa voi osaltaan luoda yhteisyyttä osallistujien välillä. Se mielletään tyypillisesti sosioemotionaalista vuorovaikutusta edistäväksi alueeksi (Matikainen 2003: 130). Tällaisena paikkana portaalissa toimi ”Kahvila”, jonne syntyi satunnaisesti vapaata keskustelua. Itse en käynyt siellä lainkaan, vaan jätin sen opiskelijoiden omaksi vyöhykkeeksi.

KATU-verkon sivujen tarjonnassa kiinteästi opintoihin liittyivät alueet ”Opinnot”, ”Opintokansio”, ”Opintosuoritukset” ja ”Opettajanhuone”. ”Opinnot”-sivulla esiteltiin muun muassa opintojen suunnittelua (henkilökohtainen opintosuunnitelma HOPS). Kaupunkitutkimuksen maisteriohjelmassa HOPS-työskentely aloitettiin opintoihin orientoivalla jaksolla. Opiskelijan piti suunnitella opintojensa kulku lomakkeelle. Tiukasti aikataulutetussa maisteriohjelmassa ei kuitenkaan ollut paljon yksilöllistä liikkumavaraa, joten HOPS-keskustelu ja -lomake saattoivat palvella lähinnä ohjelman sitouttamista. HOPS:iin sisältyy parhaimmillaan ajatus mahdollisuudesta pohjata subjektiivista työuraa ja rakentaa omaa henkilökohtaista projektia, jolle arjen kiireen keskellä ei ole aikaa. Arvio on, että oppiminen määräytyy yhä enemmän suhteessa yksilön subjektiiviseen uraan. ”Opettajanhuoneen” käyttö jäi puolestaan erittäin

KAUPUNKITUTKIMUKSEN MAISTERIOHJELMA

K A T U
v e r k k o

| Etusivu | Käyttöohjeet | Sisäposti | Omat sivut | Kirjautu ulos |

KESKUSTELUT Kahvila Henkilökunta tiedottaa Ajankohtaista kaupunkitutkimuksessa OPINTONI Opiskelijan opas HOPS-kuvaus Oma HOPS Opintokansio Opintosuoritukset OPINTOJAKSOT Anna palautetta! Tutkintovaatimukset Opetusohjelma 2005-2006 Ympäristöekologian linjan opetusohjelma 2006-2007 Yhteiskuntapolitiisen linjan opetusohjelma 2006-2007 Valinnaiset aineet Tentit KTYE2 Pohjavesivarat ja niiden mallintaminen KTYE4 Jätteidenkäsittely KTYE6 Kaupunkiekologian tutkimusseminaari KTYP2 Sosiaalipolitiikan ajattelumallit KTYP4 Sosiaalitutkimuksen ja kaupunkitutkimuksen menetelmät KT6 Kaupunkitutkimuksen käsitteet ja teoriat KT8 Kaupunki ja kulttuuri KT9-3 Kaupunkisuunnittelukurssi Pro gradu -tutkielma Opintojaksojen tehtävät Arkisto Opettajanhuone	Tervetuloa <p>Sari Lagstedt (lagstedt), kirjautuit viimeksi sisään 21.8.2007 12:08:13.</p> <p>Sisäposti: uusia viestejä 8 kpl.</p> <p>Kalenteri: uusia merkintöjä 0 kpl.</p> <p>8.9.2007 KTYE6 Kaupunkiekologian kirjallisuustentti klo 10-14, luokka 224-226, Kirkkokatu 16, 2. krs</p> <p>15.9.2007 KT9-3, kaupunkisuunnittelukurssi klo 9.30 - 15.00, luokka Teoria, Tietoportti, Saimaankatu 11, 3. krs</p> <p>22.9.2007 Valtiotieteellisen tdkn tenttipäivä, tenttimahdollisuus Lahdessa luokka 224-226, Kirkkokatu klo 9-13, ilmoittaudu Anjalle etukäteen!!</p> <p>12.10.2007 KT9-3, kaupunkisuunnittelukurssin loppuupvennus, aika ja paikka ilm. myöh, päiväaika kuitenkin</p> <p>20.10.2007 Valtiotieteellisen tdkn tenttipäivä, tenttimahdollisuus Lahdessa luokka 224-226, Kirkkokatu klo 9-13, ilmoittaudu Anjalle etukäteen!!</p> <p>24.11.2007 valtiotieteellisen tdkn tenttipäivä, tenttimahdollisuus Lahdessa luokka 224-226, Kirkkokatu klo 9-13, ilmoittaudu Anjalle etukäteen!!</p> <p>Keskustelut: alue Ajankohtaista kaupunkitutkimuksessa: 42 uutta viestiä (ryhmä 1093) (17.8.2007 13:19) alue Henkilökunta tiedottaa: 539 uutta viestiä (ryhmä 1093) (17.8.2007 14:42) alue Henkilökunta tiedottaa: 3 uutta viestiä (ryhmä sihteen) (11.8.2006 9:57) alue Kahvila: 123 uutta viestiä (ryhmä 1093) (21.8.2007 10:51) alue KT2 Kaupunkiekologia: 25 uutta viestiä (ryhmä 1093) (18.5.2006 15:34) alue KT6 Kaupunkitermien määritelmät: 89 uutta viestiä (ryhmä 1093) (4.1.2007 11:58) alue KT6 Kaupunkitermien määritelmät: 1 uutta viestiä (ryhmä opetaja) (2.5.2006 10:19) alue KTYE6 Kaupunkiekologian tutkimusseminaari: 115 uutta viestiä (ryhmä 1093) (13.8.2007 14:55) alue Pro gradu - tutkielma: 10 uutta viestiä (ryhmä 1093) (18.5.2007 13:00)</p> <p>Materiaalit: Linkit: Ei uusia merkintöjä. Kirjallisuus & lehdet: Ei uusia merkintöjä. Tiedostot päivitetty viimeksi: 16.5.2007 10:37:00</p>	AJANKOHTAISTA Kalenteri Opiskelijäkysely MATERIAALIT Linkit Kirjallisuus & lehdet Tiedostot Kirjastot YHTEYSTIEDOT Esittelyt Henkilökunta KATU-kuvagalleria HANKE Hankekuvaus Ympäristöekologian laitos Yhteiskuntapolitiikan laitos Bio- ja ympäristötieteiden laitos Koulutus- ja kehittämisskeskus Palmenia Biotieteellinen tiedekunta Valtiotieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto Etelä-Suomen lääninhallitus Lahden kaupunki
---	---	---

Kuva 1. Esimerkkisivu kaupunkitutkimuksen maisteriohjelman verkkoympäristöstä.

satunnaisesti. Systemaattinen opintojen seuranta ja kommentointi toteutuivat muuta kautta.

Linkkejä ja palautetta

KATU-verkosta löytyi otsikoidusti tietoa myös lin-

keistä ja erinäisistä saatavilla olevista aineistoista. Sivustolle saattoi myös jättää palautetta hanke- ja kurssikohtaisesti. Yleinen tulkinta verkkoympäristöstä on, että sekalaisen linkkikokoelman ja muun informaatiomassan tarjoaminen ei vielä ole oppimisympäristö itsessään. Kuitenkin avainsanoi-

neen ja lyhyine esittelyineen linkit tarjoavat osaltaan tiivistyksiä ja vihjeitä tarkasteltavasta aihepiiristä tai tutkimusteemasta. Kun aineistoa on saatavilla useista tietolähteistä, on vaarana, että opiskelijoille on tuotettu liikaa oheismateriaalia ja linkkejä. Tämä ei kuitenkaan tullut esille esimerkiksi ”Opiskelijakysely”-alueella.

Esittelemäni verkkoympäristön kautta, ainakin periaatteessa, välittyivät opiskelijoille koulutuksen yleistavoitteet, esimerkiksi Helsingin yliopiston ja sen laitosten toiminta-ajatukset, arvot ja filosofia. Jäin kuitenkin kokemustemme pohjalta miettimään, tulivatko nämä tavoitteet riittävän selvästi esille tilanteessa, jossa toteutettiin yliopiston laitosten yhteistyönä uutta, monialaista maisterikoulutusohjelmaa.

Portaaliin oli koottu Helsingin metropolialueelta yksitoista kaupunkitutkimuksellisesti merkittävää kirjastoa. Yliopisto-opinnoissa kirjallisuudella on yhä tärkeä asema. Portaaliin sijoitettuja ja sieltä jaettavia oheis- ja lisämateriaaleja olivat vielä luennoitsijoiden ja muiden asiantuntijoiden julkaisut sekä luentokalvot.

Päätelmiä ja huomioita

KATU-verkossa työskentely oli tekstipohjaista. Siinä toteutuivat useat oppimiskäsitykset (vrt. Matikainen & Manninen 2001). Konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaisesti oppimisympäristö herätti oppijassa kysymyksiä ja auttoi muotoilemaan vastauksia. Tiedollisten tavoitteiden lisäksi korostuivat yhteistyötaitojen ja viestinnän oppiminen. Tavoite oli tarjota oppilaille kokemuksia ja elämyksiä, jotka innostavat heitä oppimiseen. Humanistinen lähestymistapa, joka sekin oli verkkotyöskentelyssä läsnä, korostaa itseohjatun opiskelun roolia. Kriittinen näkökulma puolestaan painottaa verkkotyöskentelyssä oppijan kriittistä tietoisuutta sekä suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan että omaan elämäntilanteeseen.

Koulutuksen suunnittelussa oli pyritty ottamaan huomioon aikuisopiskelijoiden elämäntilanteet, esimerkiksi suosimalla etätyöskentelyä tai järjestämällä lähiopetus työajan ulkopuolelle. Opiskelijoiden tasa-arvoisen osallistumisen saattoivat estää elämän- ja työtilanne tai opiskeluun käytävissä olevat resurssit. Yhteinen haaste opiskelijaryhmässä oli ymmärtää toisten, eri koulustaustaisten lähtökohtia ja näkemyksiä keskusteluista ja ryhmätöissä.

Verkkokeskustelujen ja tiedotuksen aktiivisen seuraamisen perusteella opiskelijat jakautuivat karkeasti niihin, jotka seurasivat portaalia päivittäin ja niihin, jotka kävivät sivuilla harvoin tai eivät juuri lainkaan. Yleinen havainto onkin, että opis-

kelijat jakautuvat aktiivisuudeltaan usein viestiin sekä niihin, jotka viestivät pyydyttäessä. ”Hiljaiset opiskelijat” seuraavat muiden osallistumista verkkotyöskentelyyn, mutta eivät itse osallistu siihen.

Vaikka kirjallisuudessa usein korostetaan ohjauksen kasvavaa merkitystä, ovat sähköisissä oppimisympäristöissä myös oppijan oma aktiivisuus ja itseohjautuvuus mielekkäitä tavoitteita. Tehtävät onkin hyvä laatia siten, että opiskelijat voivat vaikuttaa niihin ja ottaa vastuuta niiden määrittelystä. Oletettavasti etenkin aikuisopiskelijat mieltävät siirtymän kohti oppijakeskeistä, yhteisöllistä ja tasa-arvoista oppimisympäristöä opiskelua motivoivaksi tekijäksi.

Verkossa ei ole valtaan ja asemaan liittyvää autoritaarista hierarkiasuhdetta opiskelijoiden ja opettajan välillä samassa merkityksessä kuin opetustilanteessa kasvokkain (Matikainen 2003), koska verkossa kohtaaminen on pitkälti sidoksissa tekstiin. Tämä ”tasavertaisuus” saattaa tuottaa jännitteisyyttä opettajan ja opiskelijoiden välille. Esimerkiksi verkkokeskustelun tautot saattavat herättää epätietoisuutta ja saada merkityksiä, joita niille ei ole tarkoitettu.

Verkkoympäristöllä on oma atmosfäärinsä, paikan henkensä. Merkittävä se voi olla ohjelman tai kurssin identiteetin sekä ryhmän identiteetin kannalta. Verkko määrittyy yhteisenä läsnä olemisen paikkana. Se voi olla rauhallinen työympäristö tai innostava saareke. Joskus verkko voi olla luotaan työntävä tila, joka muistuttaa tekemättömistä töistä ja opiskeluaikatauluista. Kokemukseen vaikuttaa se, millä mielentilalla käyttäjä liikkuu verkkoympäristössä. Tällöinkin sivustolla on oma vakio-tunnelmansa.

Opettajat tai opiskelijat saattavat väsyä seuraamaan useita verkkoympäristöjä. Kuinka montaa eri virtuaalista tilaa ihminen kykenee hallitsemaan? Tässäkin kiinnostuksessa sähköisiin sivustoihin on yksilöllisiä, muun muassa elämäntilanteesta johtuvia eroja.

Joitakin alueita portaalissa voidaan käyttää tasapuolisemmin kuin toisia. Esimerkiksi tietyt paikat jätetään huomiotta tai ne muotoutuvat yksin opiskelijoiden käyttämiksi. Aktiiviset vyöhykkeet ja nimetyt teemaympäristöt näyttävät vaihtuvan verkko-oppimisympäristössä. KATU-verkossa painopiste siirtyi päivittäin tai viikoittain tehtävien ja aikataulutuksen mukaan esimerkiksi keskustelualueelta töiden palautusalueelle tai tehtävien esittelyyn.

Portaali on myös jonkinlainen tukikohta, yhteisöllinen saareke, jonka kautta saa helposti yhteyttä muihin opiskelijoihin mahdollisesti pitkiäkin lähiopetuksettomien jaksojen aikana. Samoin

verkkosivusto on arkisto, johon kaikki opiskeluun liittyvä oleellinen on koottu siten, että materiaalin määrä kasvaa ohjelman edetessä.

Kaupunkitutkimuksen maisteriohjelman oma sivusto oli käytöltään melko selkeä. Tätä tuki portaalin visuaalinen ilme, mikä onkin sivustojen miellyttävän käytön kannalta tärkeää. Laajojen ja moniteemaisten sivustojen yhteydessä korostuu värien, fonttien ja kuvien merkitys. Yksi KATU-portaalin ominaispiirre oli, että käyttö oli automaattisesti rajattu siten, että sivusto sulkeutui parikymmentä minuuttia avaamisen jälkeen. Tätä oli varottava, ettei portaalissa työn alla oleva teksti kadonnut kokonaan. Sivusto itsessään ei näin soveltunut pitempiaikaisen työskentelyn alueeksi.

Onnistunut verkkotyöskentely ymmärrettävästi edellyttää, että oppilaat ja opettajat toimivat verkossa aktiivisesti ja verkkotyöskentely on reaaliaikaista ja sisällöltään mielekästä. Esimerkiksi kysymyksiin vastaamisen hitaus nakertaa osallistumisinnostusta. Jos verkko-oppimisjärjestelmien kehittämisen tavoitteena pidetään viestinnässä koulutuksen ja viihteen yhdistämistä (*edutainment*), voi tämä toteutua ainakin osin rennossa ja humoristisessa viestien vaihdossa. Tähän opettajakin voi rohkaista tai hän voi halutessaan ottaa siitä etäisyyttä. Sähköisen oppimisen kentällä menestyssovellus lienee jatkossa, että pystytään liittämään yhteen oikeita resursseja jonkinlaiseksi oppimisvirraksi, jota yhdistää ja elävöittää oppimisyhteisö tai -yhteisöt. Verkkoympäristössä toteutettua opiskelua ja perinteisempää yliopisto-opiskelua on tuskin syytä pitää toisensa pois sulkevana vaan toisiaan tukevana ja omanlaiseensa oppimiseen stimuloivana.

Lähiopiskelun ja -ohjauksen sekä etäopiskelun ja -ohjauksen keskinäistä suhdetta olisi opettajan mietittävä ja selvitettävä opiskelijoiden kanssa prosessin alussa. Yhtäältä opiskelumenetelmät ovat uusia, toisaalta tehtävien organisointi ja aika-taulutus on entistä tärkeämpää. Maisteriohjelmassa syyt kontakti- tai vaihtoehtoisesti verkkokurssien suosimiseen saneli pääosin käytännön toteutus.

Tutkimus- ja kehittämisideoita

Verkkokurssien määrä kasvaa jatkuvasti, samalla kun perinteisiä kursseja täydennetään verkkomateriaalilla. Verkkoympäristöjen dokumentointi ja niissä oppimisen arviointi onkin tärkeää tilanteessa, jossa kehitys on nopeaa. Samoin kehittämisideoiden ja tutkimusteemojen kirjaaminen on opetuksen järjestämisen, verkko-opetuksen muotojen ja välineiden kehittelyn kannalta hyödyllistä. Tässä listaan eräitä kaupunkitutkimuksen maisteriohjelman synnyttämiä havaintoja verkkoympäristöstä. Huomio kiinnittyy (1) osallistujien läsnäolon

näkyväksi tekemiseen, (2) vuorovaikutuksen vahvistamiseen, (3) kilpailevien viestintävälineiden käyttöön ja (4) verkon käyttäjien rooleihin.

Opettajien ja oppilaiden välinen lyhytkin viestien vaihto verkkoympäristössä kertoo, että osallistujat ovat kuulolla ja keskustelua verkossa seurataan. Muutoinhan muiden kirjautuminen ja läsnäolo eivät tule esiin. Verkkoympäristön käyttöä saattaisi tihentää, jos portaaliin kirjauduttaessa olisi mahdollista *nähdä, ketkä muut ovat paikalla*. Monilla keskustelusivustoillahan on tämä ominaisuus. Samoin keskustelualue aktiivisesti toimiessaan vahvistaisi kokemusta virtuaalisesta paikasta ja sen omaksi tunnistamisesta.

Vuorovaikutusta voidaan vahvistaa ilmoittamalla opiskelijoille, että aktiivisuus verkkoympäristössä vaikuttaa arvosanaan. Aktiivisuutta lisää myös, jos opettaja tai ohjaaja onnistuu luomaan tunteen, että hän on aina paikalla ja kommentoi hyvin nopeasti keskusteluja. Ilman opettajan aktiivisuutta verkkoympäristö voi jäädä ilmoittelupaikaksi ja arkistoksi tai tietopankiksi vailla oppimiselle tärkeää keskusteluyhteyttä. Sähköinen sivusto tarvitsee siis vetäjän tai vetäjiä, opiskelijat siihen harvemmin ryhtyvät. Opettajan haasteena on arvottaa ja arvioida opiskelijoiden mahdollisesti laadultaan ja määrältään hyvinkin vaihtelevaa osallistumista keskusteluihin.

KATU-ohjelman kokemusten perusteella saataisi olla tarpeen selventää ohjausta siltä osin, milloin kommentoidaan verkkoympäristössä ja milloin käytetään henkilökohtaisempia sähköpostiviestejä. Osin nämä *työkälyt kilpailevat keskenään*, osin ne täydentävät toisiaan. Sähköpostiyhteydet saattavat nakertaa verkkoyhteisyyden vahvistamiseen ja luomiseen käytettävissä olevia opetusresursseja, aikaa ja onnistunutta keskustelua, kun keskustelu yksilö- tai ryhmäohjauksena voisi laajemmin hyödyttää tavoitettuja opiskelijoita.

Verkkoympäristön kehittämisessä mielenkiintoisia olisivat erityisesti passiivisten *käyttäjien näkemykset*. Millaisena he näkevät roolinsa? Passiivisissa verkon käyttäjissä näyttäisi olevan ”hiljaisia tarkkailijoita” sekä ”kirjautumattomia”. Mikä on verkon normaalikäyttöä? Miksi toiset elävät verkkokeskusteluissa ja toiset osallistuvat niihin hyvin niukasti? Entä mikä merkitys tällä on oppimiselle ja osaamiselle? Kun kurssien tai ohjelmien verkkosivut sulkeutuvat, olisi kiinnostavaa saada osallistujien ajatuksia ja kokemuksia näistä tilanteista. Aineiston osalta käytetty tapa toimia lienee, että portaalista tulostetaan tai tallennetaan sähköisesti osia itselle tärkeistä alueista. Entä haakeutuvatko aktiiviset käyttäjät joillekin uusille sivustoille tai tapaavatko he toisiaan muilla keskustelualueilla tai kasvokkain? Pitäisikö ohjelman tar-

jota opiskelijoille jonkinlainen yhteinen virtuaalinen keskusteluareena ikään kuin jälkihoitona? Kaupunkitutkimuksen maisteriohjelman päätyttyä verkkoympäristö on avoin kuusi kuukautta, vaikka ilman ylläpitoa.

Kiitokset

Kaupunkitutkimuksen maisteriohjelmassa yliopistonlehtoreina toimivat filosofian tohtori Kirsi Vakkilainen ja valtiotieteiden tohtori Timo Kopomaa. Valtiotieteen maisteri Marja Mesimäki koordinoi hanketta. Ohjelman professorit olivat Heikki Setälä Helsingin yliopiston ympäristöekologian laitokselta ja Anne Haila yhteiskuntapolitiikan laitokselta. Hanketta hallinnoi Lahdessa Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Tämän kirjoituksen sisältöä ovat kommentoineet ohjelman työntekijät ja kolme opiskelijoiden edustajaa – suuret kiitokset teille.

KIRJALLISUUS

Aula, P., J. Matikainen & M. Villi (2006; toim.). *Verkko- viestintäkirja*. 241 s. Palmenia, Helsinki.

Graham, S. & S. Marvin (1996). *Telecommunications and the city*. 434 s. Routledge, London & New York.

Graham, S. (2004; toim.). *The cybercities reader*. 444 s. Routledge, London & New York.

Hein, I. (2005). *Oppiminen verkossa omaksi*. 23 s. <www.dipoli.tkk.fi/ok/palvelut/tieto/julkaisut/pdf-julkaisut/>

Löfström, E., K. Kanerva, L. Tuuttila, A. Lehtinen & A. Nevgi (2006; toim.). Laadukkaasti verkossa: Verkko-opetuksen käsikirja yliopisto-opettajalle. *Helsingin yliopiston hallinnon julkaisuja* 33. 112 s.

Matikainen, J. (2001). *Vuorovaikutus verkossa*. 135 s. Palmenia, Helsinki.

Matikainen, J. & J. Manninen (2001; toim.). *Aikuis-koulutus verkossa*. 266 s. Palmenia, Helsinki.

Matikainen, J. (2003; toim.). *Oppimisen ohjaus verkossa*. 169 s. Palmenia, Helsinki.

Susimetsä, M. (2006). Motivated and self-regulated learning of adult learners in a collective online environment. *Acta Universitatis Tamperensis* 1160. 213 s.